

м. Свиря 2011 р.
Вчитель-методист, логопед вищої категорії Сквирського ДНЗ № 2 «Малятко»
Марценківська Ірина Анатоліївна

Майстер-клас: «Формування усного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з пріоритетом особистісно-орієнтованого підходу»

«Знаєш сам – навчи іншого»

Під час майстер-класу буде висвітлено: основні науково-методичні положення формування усного мовлення у дітей старшого дошкільного віку

Майстер-клас призначений для вчителів-логопедів, психологів, вихователів логопедичних груп та вихователів старших груп дошкільних навчальних закладів.

Мета:

- Реалізація практичних аспектів методики формування усного мовлення у дітей старшого дошкільного віку;
- Здійснення інформаційної і методичної підтримки вчителям-логопедам, психологам та вихователям дошкільних навчальних закладів;
- Узагальнення, розповсюдження практичних рекомендацій з даної проблеми.

Структура майстер-класу:

- Актуалізація. Визначення проблеми (цілі, задачі);
- Мультимедійна презентація, яка включає в свою структуру:
 1. Блок навчальної інформації;
 2. Основні елементи досвіду (відеопоказ видів роботи з формування складних речень під час підгрупового лексико-граматичного заняття «Чарівниця осінь» для дітей старшого дошкільного віку з ТПМ, які відвідують логопедичну групу);
 3. Презентація дидактичних ігор, ігрових вправ, блок-схем, прийомів роботи; застосування ТЗН під час створення ігор у вигляді мультимедійних презентацій, які сприяють формуванню усного мовлення у дошкільників;
 4. Практикум. Залучення слухачів до ходу майстер-класу. Обмін думками. Пропозиції.

Обладнання:

- Мультимедійна презентація супроводу виступу вчителя-логопеда (майстра);
- Відеоматеріали;
- Мультимедійна та наочна презентація дидактичних ігор;
- Матеріали для проведення практикуму.

Діяльність майстра:

- Девіз роботи: «Знаєш сам – навчи іншого»;
- Вміння володіти увагою аудиторії;
- Максимальне залучення учасників;
- Розвивати вміння працювати індивідуально та в групах;
- Використання інноваційних форм, методів, засобів, прийомів роботи;
- Високий рівень педагогічної майстерності;
- Велике бажання працювати творчо;
- Прояв індивідуальності (показ педагогічних індивідуальних здібностей).

ВСТУП

Своєчасне оволодіння мовою - основа розумового розвитку дитини. Запорука повноцінного її спілкування з навколишніми людьми. Різні відхилення мовного розвитку негативно позначаються на сприйманні мови, висловлюванні власних думок, оволодінні знаннями та формуванні особистості дитини. Мовлення маленької дитини формується в спілкуванні з дорослими. В процесі спілкування виявляється його пізнавальна і наочна діяльність. Оволодіння мовленням зміцнює всю психіку малюка. Дозволяє йому сприймати явища більш усвідомлено і довільно. Великий російський педагог

К.Ушинський говорив, що рідне слово є основою всякого розумового розвитку і скарбницею всіх знань. Тому так важливо піклуватися про своєчасний розвиток мовлення дітей, приділяти увагу її чистоті й правильності. Чим багатше і правильніше мовлення дитини, тим легше їй висловлювати свої думки, тим ширша їй можливість в пізнанні дійсності, змістовніші й повноцінніші взаємини з дітьми і дорослими, тим активніше відбувається її психічний розвиток. Будь-яке порушення мовлення може відбитися на діяльності і поведінці дитини. Діти, що погано розмовляють, починають усвідомлювати свій недолік, стають мовчазними, сором'язливими, нерішучими. Особливо важливе значення має розвиток усного мовлення дитини дошкільника. Адже усне зв'язне мовлення – це вища форма мовномисленної діяльності, яка визначає рівень мовного і розумового розвитку дитини. Оволодіння зв'язним мовленням складає найважливішу умову успішної підготовки дитини до навчання у школі.

Поняття усного мовлення і розвиток мовних функцій

Однією з невід'ємних складових навчально-виховного процесу в дитячому дошкільному закладі є навчання дітей мовлення. Не треба нікому довго пояснювати, яким важливим для людини є дар слова. Слово відтворює світ всередині самої людини. І дуже важливо допомогти дитині якомога успішніше оволодіти цим даром. Щоб дитина прийшла до школи з добре розвиненим мовленням, треба з нею якомога частіше грати в те, що сприяє розвитку мовлення, мислення, фантазії.

Завдання розвитку усного мовлення посідають центральне місце в загальній системі роботи з розвитку мовлення в дошкільному освітньому закладі. Навчання усному мовленню одночасно є і метою і засобом практичного опанування мовою. Воно має надзвичайне значення для розвитку інтелекту та самосвідомості дитини, позитивно впливає на формування її важливих особистісних якостей таких, як комунікабельність, доброзичливість, ініціативність, креативність, компетентність. За допомогою добре розвинутого усного мовлення дитина навчається чітко та ясно мислити, легко встановлює контакт із оточуючими, ініціює власні ідеї. Бере участь у різних видах дитячої творчості.

В опануванні мовленням дитина йде від частини до цілого: від слова до зчеплення двох-трьох слів, далі до простої фрази, а пізніше до простих речень. Наслідком стає зв'язне усне мовлення, що складається з низки розгорнутих речень. Зв'язним називають таке мовлення, яке може бути зрозумілим на основі його власного предметного змісту.

Перед вихователями дитячого садка та логопедами стоїть завдання навчити дитину з вадами мовлення користуватись усною мовою як засобом спілкування, знаряддям мислення. Розвиваючи мову і усне мовлення вихователь та логопед працює над удосконаленням звукової культури мови дітей. Учить їх правильно вимовляти звуки і слова; правильно користуватись силою голосу залежно від умов (на заняттях говорити голосно, щоб всім було чути, в грі з товаришем – тихо, щоб не заважати іншим); правильно ставити наголос, змінювати інтонацію; розвиває нормальний темп мови; вчить користуватись диханням.

Вихователь та логопед постійно працює над словником дітей, збагачуючи його новими словами; уточнює значення тих слів, які є в словнику дітей, але за ними не стоять точні і широкі уявлення; активізує словник – учить користуватись в безпосередньому живому спілкуванні всіма словами всього словникового запасу, тобто працює над переведенням слів з пасивного слоника в активний.

Удосконалюючи граматичну правильність мови дитини, вихователь та логопед учить дітей правильно змінювати слова та узгоджувати їх. Вихователь повинен стежити за тим, щоб діти висловлювали свої думки закінченими простими і поширеними реченнями. Вчить дитину правильно відповідати на запитання, залежно від характеру їх – коротко або розгорнуто, чітко формулювати запитання, логічно, послідовно, граматично правильно побудованими реченнями розповідати про свої враження, про те, що бачив чи чув, складати коротеньку розповідь так, щоб вона була зрозумілою для всіх.

У дитячому садку здійснюються дві форми роботи з навчання дітей усного мовлення: навчання під час занять і розвиток зв'язного мовлення дітей у повсякденному житті. Заняття з рідної мови мають свою особливість. Такі заняття спираються на спільну роботу всього колективу. У дитячому садку робота над розвитком мислення і активного словника тісно пов'язана з навчанням дітей зв'язної мови. Для того, щоб дитина могла розповісти, вона повинна мати запас вражень і відповідних слів. Так, наприклад, щоб дитина могла розповісти про працю будівельників, яку вона спостерігала, вона повинна знати слова на позначення дій робітників (кладуть цеглу, мурують, штукатурять). Не можна відокремлювати ознайомлення дітей з навколишнім світом від навчання рідної мови, виконувати ці завдання треба одночасно. Дитина повинна говорити, розповісти про те, що вона бачила, переживала. Наприклад, за програмою ми, з метою збагачення словника дітей, ознайомлюємо їх з працею дорослих в дитячому садку, а для розвитку зв'язної мови можна провести бесіду на тему: «Праця дорослих в дитячому садку». Здійснюючи розвиток мови дітей дошкільників з вадами мови дитячий садок розвиває усну мову дитини, навчає її користуватись рідною мовою в спілкуванні з людьми. Працюючи над усною мовою дитини вихователь та логопед розвиває дві її форми: розмовну (діалогічну) і розповідну (монологічну).

Сприймання і відтворення навчального матеріалу, вміння дітей давати розгорнуті відповіді на питання, самостійно, зв'язно, логічно, послідовно висловлювати думку – всі ці уміння і навички навчальної діяльності потребують відповідного рівня розвитку лексико-граматичної та синтаксичної сторони мовлення маленького дошкільника.

Своєчасне оволодіння правильним мовленням має особливе значення для формування повноцінної особистості дитини, її успішного навчання в школі, тому проблема навчання конструктивного спілкування має соціальну значущість для дошкільників із ТПМ.

Оскільки, у першому класі, починаючи з аналізу речення, дітей вводять в мовну дійсність, що становить систему кодів, призначених для усвідомлення. З огляду на це важливо, щоб діти ще до навчання в школі вміли використовувати всі граматичні одиниці – словосполучення та речення рідної мови. Однак, спостереження за усним мовленням дітей старшого дошкільного віку показують недосконалість його синтаксичної будови.

Враховуючи, що засвоєння і сприймання матеріалу у дітей шостого року життя з різним рівнем мовленнєвого розвитку відбувається більш ефективно, якщо логопед працює з невеликими групами дошкільників, заняття слід проводити за підгрупами – б дітей. Саме при такій кількості дітей у логопеда є можливість приділити достатньо уваги кожній дитині.

Формування граматичних навичок у дітей із ТПМ відбувається під час корекційно-розвивальної роботи над лексико-граматичною, синтаксичною стороною мовлення на протязі всього періоду навчання під керівництвом логопеда.

Основними **напрямами корекційно-розвиваючої роботи** з формування складних синтаксичних конструкцій із різними типами зв'язку, синтаксичної сторони мовлення в цілому є практичне оволодіння навичками розуміння і володіння дошкільниками з ТПМ:

1. простих речень (односкладних – означено-особових, неозначено-особових, безособових, називних);
2. двоскладових – непоширених, поширених з однорідними членами;
3. складних елементарних – складносурядних, складнопідрядних;
4. складних багатокомпонентних: складносурядних, складнопідрядних, складних синтаксичних конструкцій із різними видами зв'язку.

Особливим завданням є формування навичок побудови всіх видів речень у висловлюваннях з урахуванням ситуації спілкування, конкретної мети, теми, співрозмовника тощо.

Відповідно до напрямків роботи визначаємо такі **етапи корекційної роботи**:

I. Підготовчий етап навчання – спрямований на формування у дітей із ТПМ навичок розуміння і володіння простими видами речень;

II. Основний етап навчання – спрямований на формування у дітей із ТПМ навичок розуміння і володіння:

1. складносурядними: елементарними; багатокомпонентними реченнями;
2. складнопідрядними: елементарними; багатокомпонентними реченнями;
3. складними синтаксичними конструкціями з різними видами зв'язку.
- 4.

III. Заключний етап навчання – спрямований на формування у дітей із ТПМ вміння виконувати складні синтаксичні трансформації речень.

I. Підготовчий етап навчання. Завдання підготовчого етапу:

1. Дати основні узагальнюючі поняття мови: «мовленнєві й немовленнєві звуки», «слово», «склад», «речення», диференціацію понять «слово-речення». Показати їх ієрархічну обумовленість.
2. Формування навичок побудови простих речень за питаннями, демонстрацією дій, за малюнком, моделлю, графічною схемою.
3. Формування навичок встановлювати зв'язок між словами у реченні за допомогою питань (словесний аналіз речення).
4. Закріплювати навички побудови простих речень;
5. Вчити поширювати речення шляхом введення однорідних членів; вправляти в умінні користуватися прийменниковими конструкціями; підготувати дітей до засвоєння найбільш доступних складних синтаксичних конструкцій.

II. Основний етап навчання. Завдання другого етапу навчання:

1. Дати поняття «складне речення», формувати навички побудови складних (елементарних і багатокомпонентних) речень, складних синтаксичних конструкцій різного виду за питаннями, демонстрацією дій, за двома-трьома малюнками, пов'язаними між собою сюжетом та логічним зв'язком, моделлю, графічними схемами, блок-схемами тощо.
2. Навчання дітей будувати складносурядні елементарні, складносурядні багатокомпонентні речення;
3. Навчання дітей будувати складнопідрядні елементарні речення: причини, мети, наслідку, умови, часу; складнопідрядні багатокомпонентні речення з однорідною супідрядністю, з послідовною підрядністю; складні синтаксичні конструкції: з безсполучниковим сурядним; із безсполучниковим підрядним; із сурядним і підрядним; із підрядним і сурядним зв'язками.
4. Закріплення навичок вживання цих конструкцій в самостійному мовленні дітей із ТПМ.
5. Формування навичок встановлення зв'язку між структурними компонентами складного багатокомпонентного речення, складних синтаксичних конструкцій за допомогою питань (структурний, смисловий аналіз речення), сюжетних малюнків.

III. Заключний етап навчання. Завдання третього етапу навчання:

1. Формування у дітей вміння виконувати складні синтаксичні трансформації (звуження та розширення) речень;
2. Навчання дітей утримувати основні смислові ситуації, які виражені у реченні.
3. Вдосконалення уміння користуватися всіма видами зв'язку в реченні.
4. Навчання дітей розрізняти просту та складну структуру речень.

Є.Ф. Соботович зазначає, що операції звуження та розширення речення є критерієм розуміння висловлювань і сприяють розумінню дитиною сприйнятого мовлення, Л.С.

Виготський зазначає, що операція звуження мовленнєвого висловлювання є передумовою формування внутрішнього мовлення дитини.

Трансформацію складних синтаксичних конструкцій показуємо, спираючись на зразок логопеда. Звертаємо увагу дітей на те, що складне речення, яке ми побудували з двох простих речень може бути не дуже великим і його можна поширити за допомогою опису певного предмету, дії, або явища. Наприклад: «Як тільки прийшла весна, ми побачили проліски.» – «Як тільки прийшла тепла, рання весна, ми побачили у лісі перші весняні квіти – проліски.» Або навпаки, якщо речення дуже велике за обсягом ми можемо його зменшити відповідним чином, наприклад: «У лісі ми побачили маленьку руденьку білочку, що дуже уміло стрибала з гілочки на гілочку.» – «У лісі ми побачили білочку, що стрибала з гілочки на гілочку».

Таким чином, використання запропонованих нами методів і прийомів під час корекційної роботи з формування навичок розуміння і володіння дітьми старшого дошкільного віку з ТПМ складних синтаксичних конструкцій буде сприяти розвиткові мислення, правильному вживанню дітьми граматичних форм з урахуванням конкретної ситуації мовлення, забезпечувати достатній лексико-граматичний запас для висловлювань, допоможе дітям оволодіти конструкціями складного речення, складними синтаксичними конструкціями з різними видами зв'язку (алгоритмом побудови), розуміти зв'язок між його головними і другорядними членами, користуватися сполучниками. А також ці знання стануть необхідним підґрунтям у наступних етапах корекційної роботи з дітьми старшого дошкільного віку, які мають ТПМ, коли малюки будуть вчитися будувати, розповідати та переказувати оповідання, використовуючи речення різних типів.

Практикум. Залучення слухачів до проходження майстер-класу. Обмін ідеями. Образна інтерпретація.

*Слухаючи – дізнаєшся,
Дивлячись – розумієш,
Роблячи – навчаєшся.*

Під час практикуму всі учасники розподілені на творчі групи. Кожній творчій групі пропонуємо виконати певні однакові завдання практичного спрямування:

1. Придумати речення різного виду до лексичних тем: «Золота пора. Овочі та фрукти», «Дерева та кущі в наших парках», «Наші улюблені тварини», «Перелітні птахи».
2. Визначити види роботи з формування розуміння та володіння дітьми складного речення будь-якого виду на матеріалі запропонованих тем.

Виступ творчих груп.

Рефлексія учасників проводилась за трьома питаннями:

1. Мета відвідування майстер-класу;
2. Що дізнався корисного;
3. Пропозиції.

**Практикум. Залучення слухачів до проходження майстер-класу. Обмін ідеями.
Образна інтерпретація.**

*Слухаючи – дізнаєшся,
Дивлячись – розумієш,
Роблячи – навчаєшся.*

Завдання практичного спрямування:

1. Придумати речення різного виду до лексичних тем: «Золота пора. Овочі та фрукти», «Дерева та кущі в наших парках», «Наші улюблені тварини», «Перелітні птахи».
2. Визначити види роботи з формування розуміння та володіння дітьми складного речення будь-якого виду на матеріалі запропонованих тем.

I. Складносурядні елементарні:

1. ..., і ... 2. ..., а ... 3. ..., але (або) ...

Складносурядні багатокomпонентні:

1. ..., і ..., і ... 2. ..., і ..., а ... 3. ..., а ..., і ... 4. ..., і ..., але ...

5. ..., але ..., і ...

II. Складнопірядні елементарні речення.

Причини: ..., тому що ... тому, що ...

Наслідку: ..., що ...

Мети: ... для того, щоб ...

Часу: Коли ..., тоді ...

Умови: Якщо ..., тоді ...

Складнопірядні багатокomпонентні речення:

а) з однорідною супірядністю:

1. ..., тому що ..., тому що ... 2. ... для того, щоб ... для того, щоб ...

3. ..., коли ..., коли ...

б) з послідовною пірядністю:

1. ..., тому що ..., яка (і) ... 2. ..., як ..., щоб ...

III. Складні синтаксичні конструкції.

а) з сурядним і безсполучниковим зв'язком:

1. ..., ..., і ... 2. ..., ..., а ...

б) з безсполучниковим пірядним зв'язком:

1. ..., ..., яка ... 2. ..., ..., щоб ...

в) з сурядним і пірядним зв'язком:

1. ... для того, щоб ..., а ... для того, щоб ...

1. Мета відвідування майстер-класу;
2. Що дізнався корисного;
3. Пропозиції.